

Om LEG

af talehørepædagog Maria Vedel
Center for Autisme

Indledning

Leg er at have det sjovt. Leg kan være glæden ved at være sammen med andre og at have det sjovt med dem, men det kan også være at have det sjovt med sig selv.

Leg i gængs forstand, som vi ser det, når en gruppe børn i en børnehave leger sammen, er svær for børn med autisme, fordi socialt koordineret fantasileg forudsætter en fælles fantasiramme. Det kræver, at børnene arbejder sammen for at opretholde en fælles forståelse for legens tema. Desuden er der ikke i leg så mange rutiner at støtte sig til, og det er mange opmærksomhedsskift og krav til dialog.

Men børn med autisme leger også. Deres leg er blot anderledes end andre børns leg, idet den mangler symbolsk forestillingsleg og socialt engagement. Spontan leg hos børn med autisme kan efter funktionsevne være:

- Selvstimulerende eller repetitiv brug af legetøj (sansemæssig oplevelse, f.eks. at lade sand, vand eller blade bevæge sig gennem fingrene, eller ekvilibristisk, f.eks. snurren med alle genstande)
- Gentagelsespræget leg (på alle niveauer)
- Fantasilignende kopier af f.eks. tegnefilm

Når det har mening at arbejde med leg med børn med autisme, er der to aspekter i det: den generelt stimulerende effekt, dvs. det at øve sig i og videreudvikle sociale og kommunikative færdigheder som dialog, imitation, skifte tur og vente på tur, forestillingsevne samt forståelse for forløb. Det andet aspekt handler om at give barnet nogle redskaber til at klare og få udbytte af sociale samværssituationer med andre mennesker.

Når vi er opmærksomme på dette, er det muligt at lære barnet med autisme at lege. Hos svagt fungerende børn med autisme kan indlærte legefærdigheder være et alternativ til stereotyper som f.eks. selvstimulerende eller selvskadende adfærd. Dette vil kunne give passende fritids- eller pauseaktiviteter og derved øge barnets livskvalitet.

Men det vigtigste formål med indlæring af leg er at finde, støtte og videreudvikle aktiviteter og samværsformer, som gør, at børnene - i lighed med andre børn - får en masse sjove oplevelser i deres barndom, og ikke kun formålsbestemte aktiviteter.

For et barn med autisme vil det være nødvendigt at introducere de fleste lege i en voksen/barn situation. Når barnet kan en leg sammen med en voksen, kan legen flyttes til det sted, hvor der er andre børn, og barnet vil, alt efter legens karakter og barnets udviklingsniveau, kunne lege den selvstændigt ved siden af et andet barn eller, med voksenstøtte, sammen med andre børn. Søskende vil ofte være de børn, som barnet med autisme kan lege mest med, idet der her er en optimal grad af tryghed i situationen.

Eksempler på konkrete lege

Yngre børns leg med en voksen:

Kontaktlege

"Bøh-tit-tit" og "Nu kommer der en lille mus!" og "Vælte tårn" (den voksne bygger tårnet, og barnet vælter det). Barnet får her øvet forventning om gentagelse samt øvet at dele glæden over en aktivitet med en voksen.

Imitationslege

Den voksne kan vise barnet, hvordan man leger med dukker ved at efterligne konkrete hændelser, som barnet kender fra sin egen hverdag. Eksempelvis made dukken, lægge den til at sove og give den tør ble på og derefter lade barnet udføre handlingen.

Når barnet er lidt ældre og har fået en vis forståelse for forløb, kan dukkelegen udvides til dukkehusleg og til leg med Playmobildukker, hvor der er mange muligheder for at kombinere dukkelegen med barnets øvrige interesser såvel inden for "pigeområder" som "drengområder".

Da børn med autisme har svært ved at fastholde forløb, kan man lave små sekvenser i form af tegneserier, hvor man lader dukkerne lege det samme som i tegneserien. Den voksne må her variere sit ordbrug omkring det samme tema, for at barnet ikke bliver for repetitiv i legen.

Eksempler

En mor syntes, at hendes datter blev for repetitiv i sin dukkeleg. Hun lavede derfor et dagsskema til dukken, og dukkelegen blev herefter varieret.

Et barn med autisme var meget bange for at komme til tandlæge. Moderen indkøbte den æske med Playmobildukker, som forestillede at være hos tandlægen, og legede situationen igennem med barnet. Efterfølgende var der ingen problemer for barnet med at komme til tandlægen.

En støttepædagog legede i længere tid "De tre bukke bruse" med et barn med autisme på den måde, at de legede historien med tre forskellige størrelser plasticgeder, en lille trolde, og en bro. Efterhånden knyttede barnet selv handlingerne til ordene i stedet for kun at kunne fortælle historien med ord, men uden forståelse. Dette gav barnet forståelsen af, hvad historien gik ud på.

Andre steder leger man på samme måde "Guldlok og de tre bjørne".

Den gamle billedbog: "Lise kan ikke sove" kan bruges på en tilsvarende måde. Her er der mange gentagelser, men for alle tre eksempler skal man være opmærksom på, at der i disse historier kan være et problem for børn med autisme; nemlig det, at dyrene taler. Hvis dette er et problem for barnet, vil jeg foreslå, at man finder en virkelighedsnær historie og leger, f.eks. en "Totte- bog", eller laver "Guldlok"-historien om til at handle om tre søstre i stedet for tre bjørne.

Leg med en voksen og én eller to søskende eller andre børn:

Købmandsleg på forskellige niveauer

Selvom de færreste børn i dag kender andet end supermarkeder at handle i, giver "Købmandsleg" mange muligheder for at udvikle kommunikative færdigheder.

Anmode: Barnet rækker et billede til den voksne (senere penge) til den voksne (købmanden), som så giver barnet den ønskede genstand.

Pege: Barnet peger på den ønskede genstand og får den udleveret.

Fastholde en besked: Den voksne sidder et stykke væk og fortæller barnet, hvad hun/han skal købe, enten verbalt eller ved "indkøbsseddel" (billede). Et andet barn er købmand og sidder parat bag disken. Barnet får varen i en pose og bringer den tilbage til den voksne.

Fastholde flere beskeder: Barnet får en længere indkøbsseddel med samtidigt med en verbal besked.

Rollerne byttes: Barnet med autisme er købmanden og skal respondere på anmodninger fra et andet barn.

Parallellege

Barnet med autisme er måske ikke i stand til selv at tage initiativ til leg ved siden af et andet barn. Her kan den voksne hjælpe til ved at tilrettelægge, at der sidder to børn ved samme Briotog, ved samme vejbane, eller ved samme garage.

Udendørs kan man tilrettelægge, at to børn sidder med det samme legetøj i sandkassen eller har de samme skibe i badebassinet, og den voksne kan understøtte opmærksomheden på det andet barn ved at vise det ene barn, hvad det andet laver.

Ved computeren har børnene en vis form for parallelleg, idet de udveksler meninger og erfaringer samt giver hinanden gode råd i et vist omfang. I min tid på Sofieskolen havde jeg gode erfaringer med at have to yngre børn siddende sammen om ukomplicerede opgaver ved computeren i ca. 10 min. ad gangen. Hvis der gik længere tid, blev børnene "trætte" af at skulle samarbejde og blev mere indadvendte.

Udendørs fysiske lege, hvor yngre børn kan have glæde af samvær med børn og voksne. De fleste småbørn, også børn med autisme, kan godt lide at lege "fangeleg", hvor den voksne eller et andet barn løber efter barnet og fanger det. Dette er oftest den første leg, som barnet med autisme kan lege med andre børn, og legen kan senere udvikles til "Ettagfat".

Børn, der er glade for at gynges, kan have glæde af at gynges sammen med et andet barn, hvis man har en gynges med bildæk. Hvis barnet sidder alene, kan den voksne øve barnets kommunikation ved at stå foran gynges og spørge: "Mere?" og afvente et svar i form af blik eller lyd, før der igen skubbes til gynges.

Et meget passivt barn, der var meget glad for at gynges, blev aktiveret af en voksen, ved at hun og barnet skiftedes til at skubbe hinanden på gynges. Senere kunne to børn skiftes til at skubbe hinanden med voksen støtte, og børnene havde det sjovt med det.

Fysiske regellege

Regellege og sanglege indeholder så mange rutiner og gentagelser, at barnet med autisme kan blive meget dygtig til disse lege. I børnehaver og skoler med enkeltintegrerede børn hører jeg ofte, at barnet med autisme er den bedste til at huske legene i den ugentlige "Rytmik" trods evt. sproglige og motoriske vanskeligheder. Det svære for barnet med autisme kan være at klare at være sammen med mange børn ad gangen. Hvis man leger nogle af sanglegene hjemme, vil sikkerheden ved at kende og forstå indholdet være med til at støtte barnet til bedre at kunne klare at være sammen med flere børn på institutionen.

Af sanglege og regellege kan nævnes: " Bjørnen sover", "Lille hund, der er nogen der har taget dit kødben", "Tampen brænder", "Der mangler en stol", "Jorden er giftig". (Sidstnævnte leg bør have et andet navn, når det drejer sig om børn med autisme, da børnene jo er konkret opfattende, og nogle børn derfor bruger kræfter på at tænke på, om jorden er giftig).

Når barnet er ældre, kan det (alt efter funktionsniveau) forstå flere regler, som gør det muligt at være med i den slags lege, som leges af større børn. "Skattejagt" er oplagt, idet posterne hele tiden fortæller, hvad man skal på en visuelt tydelig måde. Posterne kan godt indeholde meldinger om fysiske aktiviteter, f.eks. "Hop tre gange og gå hen til flagstangen, hvor du finder næste besked!"

Nogle større børn og unge er glade for at gå til bowling sammen med andre familiemedlemmer.

Spil

Ved at spille spil øver man nogle sociale færdigheder, som barnet på længere sigt kan anvende og have glæde af i samvær med andre, også uden for familien og skolen.

De sociale færdigheder, som skal læres, er at vente på tur og at skifte tur.

Det at skifte tur bliver konkret ved brug af et raflebæger, som rækkes videre til den næste i rækken. Her skal der verbal støtte til i starten: "Læg terningen i bægeret og ræk det videre til ..." Hvis der ikke indgår terning i spillet, kan man bruge en "turbrik", som så rækkes videre til den, der har tur.

Man kan øve brug af terning ved simple, hjemmelavede brætspil, hvor man skal gøre ting, barnet kan lide at gøre, når man lander på de forskellige felter. F.eks. kan der stå "klap i hænderne" på et felt og "bank i bordet" på et andet felt.

En lærer på Sofieskolen, der primært har arbejdet med højtfuncerende børn, har beskrevet, hvordan hun har lavet mange spil med henblik på at styrke børnenes sociale og kommunikative færdigheder. F.eks. har hun lavet et spil, hvor man tager et kort, når man lander på et farvet felt. På kortet kan der f.eks. stå "Spørg Hans, hvad han har fået til middag i går" eller "Giv Henrik 5 rosiner!"

Børn, der er glade for tal, kan ofte blive dygtige til bankospil. Her skal man først have øvet at række armen i vejret, når et af de tal, der er på pladen, råbes op, men ellers er der ikke yderligere sociale krav.

Erfaringer fra Juniorgruppen

På Center for Autisme mødes en gruppe børn med Aspergers syndrom én gang om måneden. (Vi kalder gruppen for Juniorgruppen, idet der også kommer unge og voksne i andre grupper på Center for Autisme). I Juniorgruppen opsøger nogle af børnene selv lege med Briotog eller Micro-machines, og vi ser i korte glimt et egentligt samspil udvikle sig i

legen. Samarbejdet går mest på byggeriet af togbanen samt i "Micro-machines" at udveksle facts om funktioner og roller.

I denne gruppe kan vi se, at børnene forstår komplicerede regler ved brætspil, men at de alligevel skal have voksenstøtte til at skifte tur, med mindre det er skak, hvor det er meget tydeligt, hvem der har tur.

Ved computeren er det erfaringen, at den, der sidder ved tastaturet, hurtigt bliver så opslugt af selv at løse opgaverne, at det er nødvendigt at give det enkelte barn et givet antal minutter at spille i, for at de andre også kan komme til. Dette kan også anbefales at gøre i hjemmet, da det ellers ofte er søskende til barnet med autisme, der må trække sig. Af denne grund har vi til Juniorgruppen købt en "PlayStation" med joystick til, så at to børn kan spille samtidigt. For nogle af børnenes vedkommende gælder det, at der skal være en vis voksenstøtte for at undgå konflikter, men det er en øvelse i at samarbejde. Vores erfaring er, at det er vigtigt, at man, før spillet starter, laver en helt klar aftale om, hvorvidt der er én eller to, der spiller i den næste periode. Børnene har svært ved selv at forhandle sig til rette, så konflikterne opstår, hvis der kommer en og vil være med, og man har tænkt sig at spille alene.

Når gruppen skal komme med forslag til udendørs leg, er det "Dåseskjul" og volleyball, børnene vælger. "Dåseskjul" er næsten det samme som "kroneskjul", blot melder man sig ved at sparke til en dåse, hvilket er mere tydeligt end at røre ved et træ.

Erfaringer fra legegruppe med tre børn med autisme og et normalt fungerende barn

På Center for Autisme havde vi i eftersommeren 1997 forsøgsvis en legegruppe, som bestod af tre 9-årige drenge fra Juniorgruppen samt af en normalt fungerende dreng på 7 år. Børnene kom seks gange med en uges mellemrum, og formålet var at styrke deres legeevne samt at vurdere, hvilken form for hjælp der skal til, for at det skal lykkes at have det sjovt sammen i social leg med andre. Erfaringerne fra denne gruppe vil blive beskrevet mere detaljeret andetsteds, men jeg kan nævne, at vi gjorde følgende erfaringer:

Legen går bedst, hvis en voksen deltager.

Der skal aftales regler for adfærd i forvejen.

Den fysiske struktur skal være "tydelig", f.eks. skal den voksne på forhånd vise, hvor det imaginære fængsel er, som bankrøveren skal puttes i.

Der skal på forhånd være et klart tema for legen.

Der skal uddeles roller på forhånd.

Legetiden skal ikke være for lang, og der skal indlægges pauser.

Noget af det, børnene havde det sjovest med, var, da de legede "De tre bukke bruse" på følgende forskellige måder:

Almindeligt rollespil

Rollespil, hvor hver deltager i forvejen havde fået uddelt et "rollehæfte" med "hemmelige" variationer i teksten (f.eks. var den mellemste bukkebruse nu usynlig).

Symbolisk leg, hvor de tre bukke bruse og trolden blev spillet af andre slags dyr, men hvor broen var konkret.

Hvis vi ikke aftalte temaer og roller i forvejen, blev legen let for uoverskuelig og kaotisk.

Vi erfarede, at børnene gerne ville lege med hinanden, men at de var for svage i deres henvendelsesformer, til at andre børn kunne opfatte deres meget diskrete initiativer. Det normaltudviklede barn fungerede i denne sammenhæng som et godt forbindelsesled, men det var fortsat nødvendigt med en bevidst tilrettelæggelse af temaer, roller og regler fra de voksnes side.

En del af det børnene syntes var rigtig sjovt, var det uforudsete og overraskelsesmomentet. Det var sjovt, når de givne rammer blev sprængt for et øjeblik, når man kunne finde tilbage i dem, og ikke landede i kaos og uoverskuelighed. Vi glæder os til at videreudvikle disse erfaringer.